

RAQAMLI TA'LIM SHAROITIDA O'QUVCHI SHAXSINI RIVOJLANTIRISH MUAMMOLARI

Saydaliyeva Nilufar Qilichovna

Qashqadaryo viloyat Kasbi tuman

2- umumta'lim maktabining oliy toifali boshlang'ich sinf o'qituvchisi

Respublika Xalq ta'limi a'lochisi

Annotatsiya. Bu maqolani yozishdan oldin ikki marta o'yladim — chunki bu mavzuda yozilgan narsalar ko'p, ularning aksariyati raqamli ta'limning texnik imkoniyatlari haqida. Men esa boshqacha yozmoqchi edim: o'n besh yillik sinf tajribasidan kelib chiqib, raqamli muhitda o'quvchi qanday odam bo'lib shakllanayotgani haqida. Mas'uliyat hissi, mustaqil fikrlash, muloqot qilish ko'nikmasi, hissiy yetuklik — bular bilim dasturida yozilmagan, lekin ta'limning eng asosiy natijalari. Maqola ana shu ko'rinmas tomonni ko'rishga urinishdir.

Kalit so'zlar: raqamli ta'lim, shaxs rivojlanishi, masofaviy o'qitish, mas'uliyat hissi, muloqot ko'nikmasi, hissiy yetuklik, pedagogik kuzatuv, sinf muhiti.

Аннотация. Прежде чем написать эту статью, автор дважды взвешивал решение — поскольку по данной теме написано немало, и большинство публикаций посвящено техническим возможностям цифрового обучения. Здесь же поставлена иная задача: опираясь на пятнадцатилетний опыт работы в классе, осмыслить, каким человеком формируется ученик в цифровой среде. Чувство ответственности, самостоятельное мышление, навыки общения, эмоциональная зрелость — всё это не вписано в учебную программу, однако представляет собой важнейшие результаты образования. Статья является попыткой увидеть именно эту невидимую сторону.

Ключевые слова: цифровое образование, развитие личности, дистанционное обучение, чувство ответственности, навыки общения, эмоциональная зрелость, педагогическое наблюдение, классная среда.

Annotation. Before writing this article, the author hesitated — because much has already been written on this topic, most of it about the technical potential of digital education. The intention here is different: drawing on fifteen years of classroom experience, to reflect on what kind of person a student becomes in a digital learning environment. A sense of responsibility, independent thinking, communication skills, emotional maturity — none of these appear in the curriculum, yet they are among the most important outcomes of education. This article is an attempt to see that invisible side.

Key words: digital education, personality development, distance learning, sense of responsibility, communication skills, emotional maturity, pedagogical observation, classroom environment.

Bu savol nima uchun kelib chiqdi?

Masofaviy o'qitish tugab, bolalar qaytib kelgan kuni — bu 2021-yilning bahorida edi — sinfga kirib bir zum to'xtab qoldim. Bolalar o'tirishgan, daftar ochib bo'lishgan, hamma narsa o'z joyida. Lekin biror narsa noto'g'riydi. Aniq aytolmasdim nima ekanini, shunchaki sezdim.

Tanaffusda ko'proq sezildi. Bir-biri bilan qanday gaplashishni — yo'q, to'g'riroq aytganda — qanday indamay birga turishni unutganday edilar. O'rtada g'alati bo'shliq.

O'sha kuni uyga qaytib o'yladim: biz bu bir yil davomida ularga nima berdik? Bilim berdik. Topshiriqlar berdik. Baholar qo'ydik. Lekin ular shu bir yil davomida odam sifatida ham rivojlangan — faqat biz o'ylaganday muhitda emas, boshqa muhitda. Va o'sha muhitning ularga nima qilganini biz bilmaymiz, deb o'yla boshladim.

Mana shu — bu maqolaning boshlang'ich nuqtasi.

Avval bir narsa aytib qo'yay!

Men raqamli ta'limga qarshi emasman. Buni boshida aytib qo'yish kerak, chunki keyingi gaplarni o'qib «bu odam hamma narsani eski usulda qilsin demoqchi» deb tushunilishi mumkin. Bunday emas.

Raqamli ta'limning haqiqiy afzalliklari bor. Masalan, ba'zi bolalar — sinfda qisiluvchi, ko'p odam oldida javob berishdan cho'chiydigan bolalar — ekran orqali rahatrog' edi. Ular yozib o'ylashni yaxshi ko'rar, ovoz chiqarib gapirish esa ularga og'ir. Bunday bolalar uchun masofaviy format kichik bir nafas edi.

Lekin aynan shu kuzatuv meni boshqa savolga olib keldi: agar bola muloqotdan cho'chiydigan bo'lsa, va biz unga muloqotsiz muhit bersak — bu unga yordam berayaptimi, yoki muammosini yashirayaptimi?

Mas'uliyat hissi qayerdan keladi?

Bu savolga ancha vaqtdan beri javob qidiraman. Va sinf kuzatuidan chiqargan xulosam shuki: mas'uliyat hissi — bu qoida o'rgatib shakllantirib bo'lmaydigan narsa. U munosabat orqali keladi.

Oddiy misol. O'quvchi topshiriqni vaqtida topshirmadi. Agar o'qituvchi bunga reaksiya qilsa — hatto «nima bo'ldi?» deb so'rasa ham — o'quvchi sezadi: mening ishim kimga muhim. Agar topshiriqni faqat platforma qabul qilsa, o'qituvchi faqat bahoni keyinroq ko'rsa — o'quvchi sezadi: farqi yo'q, qachon topsam ham.

Bu ikki holat orasidagi farq kichik ko'rinadi. Lekin kunlar, oylar davomida bu farq kattalashib boradi.

Men sinfimdada bir o'quvchini yillar kuzatdim. Juda faol, darsda doim tayyor, boshqalarga tushuntirishni yaxshi ko'rar edi. Masofaviy o'qitish davomida o'sha o'quvchi o'zgardi — topshiriqlar kechikadigan bo'ldi, faollik pasaydi. Sababini so'raganimda juda ochiq aytdi: «Qachon topsam ham platforma qabul qilyapti. Farqini bilmayapman.»

Bu gap meni uzoq vaqt qoldirdi.

Mustaqil fikrlash — bu qayerda o'sadi

Mening tushunishimcha, mustaqil fikrlash bir narsa — bu o'z fikrini shakllantirish jarayoni. Va bu jarayon boshqa odam bilan muloqotsiz deyarli bo'lmaydi.

Negaki fikr — u to'qnashganda, izohlanganida, tanqid qilinganida yoki tasdiqlanganda — o'sadi. O'zingiz ichingizda nima deb o'ylasangiz ham, u hali «fikr» emas — balki taxmin. Taxmin esa muloqotda sinovdan o'tganda fikrga aylanadi.

Raqamli ta'limda bu jarayon qisqaradi. Video ko'rasiz — tushuntirildi. Test topshirasiz — to'g'ri/noto'g'ri. Izoh yozasiz — qabul qilindi. Lekin hech kim sizning izohingizga «lekin siz bu yerda boshqa narsani o'tkazib yubordingiz» demadi. Hech kim sizning mantiqingizni tekshirmadi.

Vigotskiy bu haqda juda aniq yozgan — bilim boshqa odam bilan o'zaro munosabat jarayonida shakllanadi [3]. Bu nazariya menga o'sha kuzatuvimni tushuntirib berdi.

Yana bir narsa bor. Hozir o'quvchi deyarli har qanday savolga bir soniyada javob topa oladi. Bu ajoyib. Lekin «javobni topish» va «javobga kelish» — bu ikki boshqa narsa. Birinchi holatda ish bajarildi. Ikkinchi holatda fikrlash bo'ldi. Biz ikkinchisini rivojlantirmoqchimiz — lekin birinchisiga shart yaratib bermoqdamiz.

Muloqot ko'nikmasi — ko'z yumilgan narsa

Sinf — bu bilim olish joyi, to'g'ri. Lekin u shu bilan birga muloqot maktabi. Har kuni, beixtiyor.

Kimdir noto'g'ri javob berdi — va buni ko'rib o'tirish kerak bo'ldi. Guruhda biror narsa kelishmadi — va shu kelishmovchilikni hal qilish kerak bo'ldi. O'qituvchi bir narsaga e'tiroz bildirganda — o'sha e'tirozni qabul qilish yoki iltifotli tarzda rad etish kerak bo'ldi. Bular — dars dasturida yozilmagan, lekin har kuni takrorlanadigan muloqot mashqlari.

Masofaviy formatda bu mashqlarning ko'pi yo'q bo'lib ketadi. Xabar yozasiz — o'ylagan vaqtingizda, tahrirlagan holda. Javob kutasiz — kelganida o'qiysiz. Yuzingizni ko'rgan yo'q, ovozingizni eshitgan yo'q. Bu muloqot — lekin uning juda engillashtirilgan versiyasi.

Muammo nimada — agar o'smir asosiy muloqot tajribasini shu engil versiyasida olsa, jonli muloqot keyinchalik tobora qiyinroq tuyulishi mumkin. Bu qo'rquv emas, kuzatuv. Twenge o'z tadqiqotlarida smartfonlar ommalashganidan keyin o'smirlarning

jonli muloqotga sarflagan vaqti ancha kamayganini, yolg'izlik hissi esa oshganini ko'rsatgan [1]. Maktab ta'limining raqamlilik sari ketishi bu tendensiyani kuchaytirishi mumkin.

Hissiy yetuklik haqida — bu qismi qiyin

Hissiy yetuklik deganda men nima demoqchiman? Oddiy qilib: o'z hissiyotlarini tanish. Ularni nazorat qila olish. Va boshqa odamning holatiga mos munosabat ko'rsata olish.

Bu qobiliyat birdan hosil bo'lmaydi. U yillar davomida — real holatlar orqali — shakllanadi. Sinf esa shunday real holatlar ombori: birov noto'g'ri dedi, sen achchiqlandingmi — va shu achchiqlanishni boshqarish kerak bo'ldi. Guruh ishladi, sen ko'proq qilding, boshqalar kam — bu adodat his qilindi, lekin u bilan nima qilish kerakligini o'rganding. Yig'lib qolganingda sinfda — bu juda og'ir, ammo o'sha og'irlikni boshdan kechirishning o'zi ham bir tarbiya.

Raqamli muhitda bu holatlarning aksariyati yo'q. Muloqot kechiktirilgan — achchiqlanasiz, lekin javob bir soatdan keyin keladi, o'sha paytda hissiyot ham o'tib ketgan. Guruh loyihasi platformada bajarildi — kim ko'proq qildi, bilmadingiz ham. Qiyin holat yuzaga keldi — «chiqib ketish» tugmasi bor.

Rogersning o'quvchi shaxsini rivojlantirish haqidagi asosiy g'oyasi shuki: o'quvchining shaxsi sifatida o'sishi uchun avvalo qabul qiluvchi va xavfsiz muhit kerak — va bu muhitni inson yaratadi, tizim yaratmaydi [2]. Bu gap menga o'qituvchi sifatida aniq his etiladi.

Men sinab ko'rgan narsalar

Bu qismni «metodologiya» deb emas, shunchaki — «qildim, ishladi yoki ishlamadi» deb yozmoqchiman.

Masofaviy darslarni boshlaganimda kameralarni ixtiyoriy qoldirdim. Ko'p bola o'chirdi — va bu ularga noqulaylik tugata oldi, deb o'ylardim. Bir oydan keyin sezdim — muloqot yo'q. Gaplashayotganday, lekin aslida yo'q. Keyin kamerani majburiy qildim. Bir hafta qarshilik bo'ldi. Keyin o'tib ketdi. Va muloqot o'zgardi — haqiqiy bo'la boshladi.

Har dars boshida ikki-uch daqiqa «mavzusiz gap» kiritdim. Topshiriq yo'q, savol yo'q — kim istasa gapiradi. Birinchi hafta g'alati bo'ldi, hamma jim o'tirdi. Ikkinchi haftadan bola gapiradigan bo'ldi. Bir oy o'tib — o'sha ikki daqiqani kutadigan bo'lishdi. Bu kichkina, lekin sezildi.

Guruh topshiriqlarida faqat yakuniy mahsulotni emas, jarayon sifatini ham baho mezoni sifatida kiritdim. Ya'ni: ishlash sifati yaxshi bo'lsa ham, agar jarayonda hech kim boshqasini tinglamagan bo'lsa — bu a'lo baho emas. Bu mezon kiritilgandan keyin bolalar bir-biri bilan ishlash usulini o'ylay boshladi.

Bularning qaysi biri «to'g'ri» metod, bilmayman. Lekin hech qilinmagandan ko'ra yaxshi chiqdi, deb o'ylayman.

Bir savol qoldi — javobsiz

Raqamli ta'lim keldi. U qoladi. Men buning oldini olish mumkin yoki kerak, deb o'ylamayman.

Lekin shu savol bor: biz o'quvchiga bilim berish bilan birga, u odam bo'lib o'sishi haqida ham o'ylayapmizmi? Mas'uliyat hissi, mustaqil fikr, haqiqiy muloqot, hissiy yetuklik — bular bilimning o'zi bilan kelmaydi. Ular — tajriba, munosabat, va jonli muhit orqali keladi.

Raqamli ta'lim bilim uzatishda samarali — bu isbotlangan. Lekin bu boshqa narsalarni ko'rinmas qilib qo'ymasligi kerak.

Maktabdan chiqqan o'quvchi nafaqat bilimli bo'lishi kerak. U boshqa odamlar bilan ishlash, o'z fikriga ega bo'lish, qiyin vaziyatda yo'qotib qo'ymaslik kabi narsalarni ham o'rganib chiqishi kerak. Bu narsalar hech qachon platforma orqali uzatilmaydi.

Shu narsa esimda qolsin, deb yozaman — o'zim uchun ham.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Twenge J.M. iGen: Why Today's Super-Connected Kids Are Growing Up Less Rebellious, More Tolerant, Less Happy — and Completely Unprepared for Adulthood. — New York: Atria Books, 2017. — 352 p.
2. Rogers C.R. Freedom to Learn: A View of What Education Might Become. — Columbus: Charles E. Merrill, 1969. — 358 p.
3. Vygotsky L.S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. — Cambridge: Harvard University Press, 1978. — 159 p.

